

הרב ינון ויסמן

ביטול טבל ברוב

(ירושלמי חלה פ"ג ה"ה)

בגמרא נאמר "טבל בטל ברוב". ופרש הפנ"מ "והאי פלוגתא דחזקיה ור' יוחנן הוזכרה לעיל בכמה מקומות ועיקרה בריש פ"ד דתרומות וכדפרישית שם דבטבל שלא הוברר פליגי דאי בטבל ממש לא פליגי בהא דתני בהדיא בסתם מתני' דהכא דהטבל אוסר בכל שהוא במין במינו והכא נמי כגון שהשאור שהוא טבל בא מעיסת הנשוך שלא הוברר לשם טבל". ודבריו צ"ע, שהרי מדובר בטבל מדרבנן, שהרי נשוך נחשב חיבור מדרבנן, ומה הכוונה שלא הוברר.

ובמעשרות כתב הפנ"מ (פ"ה ה"ב כא: ד"ה "על דעתיה") "דאע"ג דקיי"ל הטבל אוסר בכל שהוא היינו בטבל ברור שנפל למקום אחר אבל הכא מכיון שהטבל אינו ידוע ומעורב הוא בדבר המתוקן ס"ל דבטל ברוב הוא".

כלומר שם מדובר על טבל שמעולם לא הוברר מה טבל ומה מותר כיון שמדובר שם שהפריש על הכרי פחות ממה שאמורים להפריש, וממילא נתפס רק חלק, והשאר אסור ואינו מבואר מה אסור ומה מותר, אבל בהסבר של הפנ"מ אצלנו מדובר על דבר מבורר, רק שחייב רק מדרבנן.

וע"ק שלפ"ז מה הוסיף על מה שאמר ר' הושעיה. שהרי אין דין זה תלוי בביטול, אלא שמדובר בעיסת נשוך החייבת מדרבנן, וא"כ הנשיכה מדרבנן מועילה לה, ואין זה קשור לביטול ברוב.

ועוד שבהמשך, אומרת הגמרא "א"ר בא (מפליגין) [מה פליגין] ר' יוחנן ור"ש בן לקיש בטבל שנטבל דבר תורה". ומשמע שחלקו בעיסה החייבת מדאורייתא.

ברמב"ם (הלכות מאכ"א פט"ו) משמע שהדין של טבל אינו נובע מדבר שיש לו מתירין, שהרי כתב בה"ו "נמצאת למד שכל איסורין שבתורה... מין במינו שאי אפשר לעמוד על הטעם שיעורו בששים או במאה או במאתים, חוץ מיין נסך מפני חומרת עכו"ם, וחוץ מטבל שהרי אפשר לתקנו, ומפני זה אוסרין במינן בכל שהן, ושלא במינן בנותן טעם כשאר כל האיסורין". ואם היה בגלל דבר שאין לו מתירים, הרי ישנן דוגמאות נוספות כמבואר בהלכות הבאות (חמץ בפסח, חדש, מוקצה). ובה"ט כתב לגבי חמץ "חמץ בפסח אף על פי שהוא מאיסורי תורה אינו בכללותו אלו, לפי שאין התערובת אסורה לעולם שהרי לאחר הפסח תהיה כל התערובת מותרת כמו שביארנו, לפיכך אוסר בכל שהוא בין במינו בין שלא במינו". ומשמע שהוא דבר אחר. וכך משמע בהלכה יב "יראה לי שאפילו דבר שיש לו מתירין אם נתערב בשאינו מינו ולא נתן טעם מותר, לא יהיה זה שיש לו מתירין חמור מטבל שהרי

אפשר לתקנו ואף על פי כן שלא במינו בנותן טעם כמו שביארנו, ומשמע שהם שני דברים, שאם היה זה דבר אחד, לא היה צריך ללומדו מק"ו.

ולדבר שיש לו מתירין ישנן שני הסברים, רש"י בביצה (ג: ד"ה "אפילו") כתב "הואיל ויש לו מתירין לאחר זמן – לא יאכלנו באיסור על ידי ביטול". והר"ן בנדרים (נב. ד"ה "וקשיא") כתב "וכך נראה לי בטעמו של דבר דחזינא לרבנן ולר' יהודה דאיפלגו במין במינו אי בטיל או לא ואמרינן בפ' הקומץ רבה (מנחות כב) דשניהם מקרא א' דרשו דכתיב ולקח מדם הפר ומדם השעיר שאע"פ שדמו של פר מרובה קרי ליה דם השעיר אלמא לא בטיל וקסבר ר' יהודה דהיינו טעמא משום דמין במינו לא בטיל לפי שכל דבר שהוא דומה לחבירו אינו מחלישו ומבטלו אלא מעמידו ומחזקו ומשום הכי סבירא ליה לר' יהודה בכולהו איסורי דמין במינו לא בטיל ורבנן לא משמע להו הכי דמכל מקום מין במינו דאיסור והיתר אין דומין זה לזה כיון דחד אסור וחד שרי שאין ראוי לילך אחר דמיון בעצם אלא אחר חילוקן באיסור והיתר אלא היינו טעמא דדם הפר אינו מבטל דם השעיר משום דכיון דשניהן עולין כלומר שכשרים לזריקה אין מבטלין זה את זה דכי היכי דר' יהודה אזיל אחר דמיון העצם אזלו רבנן אחר דמיון ההיתר ולפיכך כל שחלוקין באיסור והיתר אפי' מין במינו בטיל דהוה ליה כמין בשאינו מינו ומשום הכי אמרינן דבדבר שיש לו מתירין נטו רבנן משום חומרא לדרכי יהודה דכיון שאין דבר זה חלוק מן ההיתר לגמרי באיסור והיתר שהרי אף הוא סופו להיות נותר כמוהו אמרינן שאינו בטל במינו דאי הכי הוה דמו טובא חדא שהן שוין במין ועוד שאינן חלוקים לגמרי באיסור והיתר ומשום הכי לא בטיל אלא בשאינו מינו כדי שאותו חילוק שיש בין מינו לשאינו מינו ישלים אותו שווי שניתוסף כאן משום דבר שיש לו מתירין לפי שהחילוק שבין המינין סיבת הביטול והשווי נותן שלא יהו בטלין".

וכן הסביר הט"ז בשמו (יו"ד סי' קב ס"ה) "וזה תורף תירוצו דחזינן לרבי יהודא דס"ל מין במינו באיסור והיתר לא בטיל ויליף לה מדכתיב ולקח מדם הפר ומדם השעיר שאע"פ שדם הפר מרובה משל שעיר קרי ליה דם השעיר אלמא לא בטיל משום דמין במינו הוא לפי שכל דבר שהוא דומה לחבירו אינו מחלישו אדרבה מחזקו ורבנן לא ילפי מזה לאיסור והיתר דבשלמא דם פר ושעיר שניהם כשרים לזריקה משא"כ באיסור והיתר אף על פי שהם מין א' מ"מ חלוקים הם שזה אסור וזה מותר ע"כ ה"ל כאינו מינו ומש"ה אמרינן ביש לו מתירין הוה דומיא דדם פר ושעיר דהא אין כאן חילוק בין איסור להיתר שהרי גם האיסור סופו להיות מותר וזהו במין במינו כההיא דדם פר ושעיר משא"כ במין באינו מינו אף על פי שמצד איסור יש להם שיווי בדבר שיל"מ מ"מ יש ביניהם חילוק גדול במה שזה מין אחר ע"כ הם בטלים זה בזה. זהו כוונתו שם אף על פי שאין זה לשונו והוא נכון מאד".

ולפי הסבר זה דבר שיש לו מתירים הוא רק בדבר הבא מאיליו, ולא דבר שאני יכול לתקן. וכן משמע בגמרא בנדרים (נט.) "אמר רבי אבא שאני קונמות הואיל ואי בעי מתשיל עליהו הוה להו כדבר שיש לו מתירין ואין בטיל ברוב והרי תרומה דאי בעי מיתשיל עלה ובטלי ברוב דתנן סאה תרומה טמאה שנפלה לפחות ממאה חולין תרקב הא למאה תעלה... אלא אימא בשלמא קונמות מצוה לאיתשולי עליהן משום דרבי נתן דאמר רבי נתן כל הנודר כאילו

בנה במה והמקיימו כאילו מקטיר עליה תרומה מאי מצוה לאיתשולי עלה". כלומר בדבר שאני יכול לעשות אין אומרים דשיל"מ, אלא רק בדבר הקורה מעצמו, או כשיש מצוה וחיוב לעשות שיגיע מאליו. (ולגבי הקדש כתב שם הר"ן ד"ה "תרומה" בהקדש בדק הבית עסקינן דעל כרחין לפדייה קאי").

ולפ"ז ברור מדוע טבל לא נחשב כדבר שיש לו מתירים, שהרי אין מצוה להפריש (אלא הוא כמו שחיטה שאם רוצה לאכול יפריש). אלא יש בו תקנה מיוחדת, משום שיכול לתקנו.

וכן משמע בגמרא בע"ז (עג): שלא הביאה את הטעם של דבר שיש מתירין לטבל אלא טעם אחר.

ולפ"ז בטבל, כאשר אין יכול לתקנו, חזר הדין ודינו כדבר שאין לו מתירים. ולכן גם במשנה בתרומות וגם אצלנו, כיון שאין אפשרות לתקנו (בתרומות, אם מדובר שאין לו תבואה אחרת, ואצלנו, כיון שהשכה אינה מועלת לר"ל מדאורייתא), לכן בטל ברוב, כיון שאין לו מתירין. ור"י ס"ל שאינו בטל, כיון שלא פלוג רבנן, וכיון שברב מקרים יכול להתירו, אינו בטל אף כשאין יכול להתירו.

והאחרונים הקשו על הרמב"ם מדוע נקט את טעם הירושלמי בדשיל"מ. וכתב הרדב"ז ויש תימה על דברי רבינו אמאי שביק טעמא דתלמודא דידן ונקיט טעמא דאמרו בירושלמי משום דטבל יש לו מתירין. וי"ל משום דקשיא ליה אטעמא דתלמודא הנא ינחא טבל הטבול לתרומה דחטה אחת פוטרת כל הכרי אבל טבל הטבול לתרומת מעשר דצריך להפריש אחד מעשרה מאי איכא למימר מש"ה נקיט טעמא דיש לו מתירין שהוא כולל כל האיסורין.

ולפמש"כ, הרמב"ם לא פסק כירושלמי, שאמר שהוא משום דשיל"מ (שביעית ו ג, נדרים ו ד), אלא שהוא טעם אחר, וכדמוכח בבבלי. אולם עדיין קשה מדוע לא נקט את הטעם המופיע בבבלי, ולכן צריך את תרוץ הרדב"ז.

ובהמשך כתב הרדב"ז "והתוס' העלו דתרי טעמי צריכי דאי מהך דדבר שיש לו מתירין הו"א דדוקא היכא שהבעלים בעיר דאז יש לו מתירין אבל אי ליכא בעיר לא וכו'. ואני אומר שאין קושיא על רבינו שלא הזכיר הטעם של התלמוד כיון שהדבר מצד עצמו יש לו מתירין אף על גב דלפי שעה אין לו מתירין לא בטיל. והראיה מחמץ בפסח כי לפי שהוא מותר לאחר הפסח אוסר בכל שהו". ולמש"כ, אינו דומה לפסח, ולכן צריך את שני הטעמים, שהרי אינו מטעם דשיל"מ, אלא טעם שונה שיכול לתקנו, ולכן כתב הבבלי טעם נוסף (ור"ל לא ס"ל לטעם זה ור"י ס"ל לטעם זה, ולכן אינו בטל ברוב אע"פ שאינו יכול לתקנו).

אולם ק"ק שיוצא שלפי היר' טבל כן נחשב דבר שיל"מ. ואולי בזה מחלקו ר"ל ור"י, שר"י ס"ל כסתמא דירושלמי שהוא דשיל"מ, ור"ל ס"ל שאינו נחשב כדשיל"מ בבבלי.

